

Воронова Н.

*кандидат філософських наук, доцент кафедри
документознавства та культурно-інформаційної діяльності
Донбаського державного педагогічного університету*

УДК 111.852

СОЦІОКУЛЬТУРНО-ІНФОРМАЦІЙНІ ІНТЕНЦІЇ МУЗИКИ

У статті розкрита соціально-філософська сутність музики як соціокультурного феномену в контексті інформаційного простору. Визначається природа понять «музика», «музична свідомість». Стверджується думка, що музична свідомість зумовлюється соціальними умовами життя суспільства і відображує зміни, які відбуваються, впливаючи на процеси силою художніх засобів. Крім того, музична свідомість детермінується світоглядними та ідеологічними принципами, характерними для народу, нації, соціальної групи в ту чи іншу історичну епоху. Зазначається, що однією з важливих особливостей музики є її інтегруюча сутність – здатність поєднувати у собі найсуттєвіші риси культури соціальних груп.

Ключові слова: музика, музична свідомість, мистецтво, естетична свідомість.

Воронова Н.

*кандидат философских наук, доцент кафедры
документоведения и культурно-информационной деятельности
Донбасского государственного педагогического университета*

СОЦІОКУЛЬТУРНО-ІНФОРМАЦІОННІ ІНТЕНЦІЇ МУЗИКИ

В статье раскрыт социально-философский смысл музыки как социально культурного феномена в контексте информационного пространства. Определяется суть таких понятий, как «музыка», «музыкальное сознание». Утверждается мысль о том, что на музыкальное сознание влияют социальные условия жизни общества, оно отображает изменения, которые происходят в нем, влияя на процессы силой художественных средств. Кроме того, музыкальное сознание детерминировано мировоззренческими и идеологическими принципами, которые характерны для народа, нации, социальной группы в тот или иной исторический период. Одной из важных особенностей музыки есть ее интегрированная сущность – способность объединять в себе проявления культуры социальных групп.

Ключевые слова: *музыка, музыкальное сознание, искусство, эстетическое сознание.*

Voronova N.

Ph.D., assistant professor of dokumentoznavstva cultural and information activities Donbass State Pedagogical University

SOCIO-CULTURAL AND INFORMATION INTENTION OF MUSIC

Research is dedicated to social philosophy analysis of music as social cultural phenomenon in the context of information space. The essence of the concepts «music», «musical consciousness». The idea is affirmed that musical consciousness first of all is stipulated by conditions of social life and reflects in itself changes which take place influencing those processes via artistic means. Moreover musical consciousness is determined by world outlook and ideological principles which are characteristic to the certain people, nation, social group in a certain historical period. It is stressed that music is formed and developed in the process of musical historical practice and it is a product of the development of musical activity which takes place within aesthetic consciousness. The idea is affirmed that one of the important features of music is its integrative essence – ability to combine in itself the most essential features of the culture of the certain people, nation, social group in a certain period of their development.

It is marked that the structure of music and musical consciousness includes different musical and general cultural layers of the spirit of the certain people, nation, social group, separate personality. However universal meaning within it has such main components as musical perception, musical thinking and musical stereotypes. Music is a complex, highly ordered dynamic system, able to actively regulate their internal processes in accordance with the environment, social environment, social order. This contributes not only to display them, but their artistic impact force transformation.

Keywords: *music, musical consciousness, art, aesthetic consciousness.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Інформаційна складова цивілізаційного процесу розвитку сучасного суспільства по-новому поставила проблеми усвідомлення музики, її соціально-культурної ролі. Еволюція музики, сьогоденний стан розвитку соціуму, рівень наукового пізнання місця музики в сучасній інформаційній культурі дозволяють перейти від аналізу (розглядання окремих чинників та аспектів, формування вузьких теорій) проблеми до теоретичного синтезу на основі нових уявлень про соціокультурне буття музики.

Вивчення глибинних прошарків духовного життя суспільства передбачає необхідність дослідження музики у нерозривній єдності з іншими явищами суспільного буття, насамперед – інформаційними процесами. У музиці проявляється і зберігається соціально-економічна і політико-правова організація суспільства, світосприймання і світобачення народу, його ідеали, ціннісні орієнтації, світоглядні позиції тобто весь комунікативний спектр. Мистецтво музики поєднує епохи, які різні у часовому і просторовому вимірах. Це базова засада, що дає можливість комплексно сприймати навколишню дійсність, оцінювати її, діяти в ній відповідно до прийнятих у суспільстві соціальних норм, зразків поведінки, де відображаються національні особливості та загальнолюдські цінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошуки специфічного змісту музики як одного з конструктів духовної культури суспільства, здійснюються представниками різних галузей науки – філософами, музикознавцями, істориками, культурологами, етнографами та іншими категоріями вчених, що сприяло появі різних теоретичних концепцій, розширенню уявлень. Заслужують на увагу теоретичні положення з проблеми музики як предмету логіки О. Лосєва [1; 2; 3], як світу людини В. Суханцевої [4; 5], музики як символічно-звукової квінтесенції культурно даної всезагальності О. Рябініної [6], як узагальнення світоглядного змісту С. Уланової [7; 8], музичного естезису О. Капічіної [9; 10; 11].

Як показало дослідження, більше уваги вченими приділяється загальним аспектам музики, а також українському національному менталітету і майже зовсім не досліджуються складові компоненти даного соціокультурного феномену, які інтегрують у собі найхарактерніші особливості культури певної епохи, народу, нації, окремої соціальної групи. Крім того, музика потребує не тільки спеціального музично-теоретичного вивчення, але, в першу чергу, соціально-філософського осмислення і узагальнення, що озброїть дослідників інших галузей науки методологічними засадами і дасть можливість простежити глибинні взаємозв'язки з іншими соціальними явищами. Отже, недостатнє дослідження проблеми саме у соціально-філософському аспекті та її соціальна значущість в контексті інформаційного простору зумовили вибір поставленої проблеми.

Метою статті є соціально-філософський аналіз музики як соціокультурного феномену в контексті інформаційного простору. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити **завдання**: виявити соціальну зумовленість музики; охарактеризувати

світоглядні детермінанти; обґрунтувати інтегруючі функції музики в контексті інформаційного простору.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В усі періоди людської культури багато уваги приділялося визначенню ролі музики у суспільних процесах і, навпаки, впливу соціальних чинників на музичну творчість. Особливо активно осмислювалася дана проблема в тих країнах і в ті періоди, для яких характерним була найбільш активна участь музики у суспільному житті, наприклад, Стародавня Греція, Італія в епоху Відродження, Західна Європа XVIII і XIX століть, періоди розвитку масової музики у світовому масштабі тощо. Мислителі Стародавньої Греції, Стародавньої Індії, Стародавнього Китаю прагнули осмислити соціальні функції музики і особливості її суспільного сприймання, особливо акцентуючи при цьому на здатності музики впливати на психіку людини. У їх міркуваннях щодо магічної, лікувальної, виховної функцій музики особливий інтерес мають думки про роль музики в управлінні державою, в організації суспільного життя, у формуванні необхідних суспільству моральних якостей. Поряд з такими конкретними спостереженнями мали місце і перші спроби теоретичної розробки проблеми музики, з'ясування її соціальної зумовленості. Такі спроби властиві філософським системам Платона, Аристотеля, Демокрита. Отже, вже стародавні філософи на основі теоретичних узагальнень практичного музичного досвіду висловлювали думку щодо соціальної зумовленості музики.

Дана властивість чітко простежується в усі періоди суспільного розвитку: Середньовіччя викликало бурхливий розвиток духовної, релігійної музики; епоха Відродження – різноманітні музичні жанри світського спрямування; період зародження і розвитку капіталістичних відносин і зростання міст – виникнення міського романсу, романтичних напрямків; період революційних зрушень у суспільстві сприяв появі революційних мотивів у музиці; XX століття стало епохою розвитку так званої «масової музики». Ці зміни відображалися у музичній свідомості народу, нації, соціальної групи, а зміни у музичній свідомості, у свою чергу, викликали відповідно і зміни у формах побутування музики як виду мистецтва – популярною стає домашня форма музикування, придворні капели, камерні концерти, виникають музичні, оперні театри, посилюється увага дослідників до народної пісні; під впливом сучасних особливостей суспільного розвитку популярними стали музичні шоу. Усе це підтверджує соціальну зумовленість музики, яка по-різному проявлялася в конкретні історичні періоди суспільного розвитку.

Теоретичне осмислення взаємодії, взаємозалежності соціального чинника і музики знайшло відображення у філософських, музикознавчих творах багатьох філософів, соціологів, психологів, композиторів, музикантів-виконавців, музикознавців. Цій проблематиці присвячуються спеціальні дослідження, появляються нові терміни і поняття, які відображають зазначені процеси, зокрема, «музичний побут», «музичне життя», «музична мова», «музичний естетизм».

Було б перебільшенням стверджувати, що у працях зарубіжних (І. Шейбе, Д. Аламбер, Е. Гофман, М. Вебер, Г. Кречмар) та вітчизняних (Б. Асаф'єв, П. Чайковський, П. Сокальський, Б. Яворський) діячів культури і мистецтва відображена, сформована і концептуально викладена система соціально-музичних взаємозв'язків. Це є окремі думки, спостереження, узагальнення, пов'язані з проблемами розвитку музичної культури. Однак, вони становлять значний інтерес для дослідження музики як соціального феномену в інформаційному просторі, її соціальної зумовленості, взаємодії індивідуальності композитора і соціального середовища, залежності музично-звукових систем від зміни соціальних умов, зміни рівня музичного сприймання від зміни характеру соціального середовища. Значний інтерес у визначеному плані мають думки, висловлені вітчизняними дослідниками щодо взаємозв'язку музичної інтонації з соціальними умовами життя суспільства. Музична інтонація розглядалася як одна з форм суспільної свідомості, яка виробляється певним народом, класом, соціальною групою. Дослідники зазначають, що життя музики в суспільстві залежить від побутових умов, від рівня виробництва, потреб у мистецтві та інших соціальних чинників (Б. Яворський).

Проблема соціальної зумовленості музики у 20-ті роки ХХ століття досліджувалася соціологією, однак дана наука у радянській імперії засуджувалась і ототожнювалась з буржуазною «лженаукою», з якою велася жорстока боротьба. З огляду на ці причини закономірності соціальної зумовленості музики не були в полі зору вчених. Разом з тим, всупереч таких умов у вітчизняній науці того часу появляється низка філософських досліджень, у яких простежується взаємовплив соціальних умов буття людини і музичного сприймання, музичного смаку, соціальних функцій музики. Друга половина ХХ століття позначається значними зрушеннями у розвитку масового музичного мистецтва, що, з однієї сторони, не могло не проявитися на залученні до музичної культури широких верств населення, появі таких термінів як «масова музика», «легка

музика», а з другої – на музичній свідомості, в якій проявилися об'єктивні закономірності, одна з яких – відповідність музики соціальним і художнім запитам даної епохи.

Думки про властивості, які сучасна наука відносить до музики як соціального явища, мали місце у працях філософів, починаючи від давніх часів. Однак особлива увага цій проблемі була приділена французькими вченими, які відносили себе до школи “Анналів” – Л. Февра, М. Блока, Ж. Дюбі та інших, які розглядали дане явище у контексті загальної характеристики умов буття людини. В українській суспільній науці характер народу, його “дух”, національні особливості культури, в тому числі музичної, були в центрі уваги таких українських мислителів як Д. Антонович, О. Бочковський, Г. Ващенко, М. Костомаров, В. Липинський, О. Потебня, І. Франко, Д. Чижевський та інших. У сучасній соціально-філософській думці дана проблема у тій чи іншій мірі розкривається в дослідженнях І. Бичка, А. Бичко, С. Кримського, В. Табачковського, В. Шинкарука та інших.

Останнім часом у соціальній філософії активізувався підхід до дослідження музики через співвідношення, взаємозв'язок логічного та емоційного. Дослідники даного напрямку (А.Філатова, С.Алексєєв та ін.) стверджують, що з часів Просвітництва у різних формах проявляється прагнення при розгляді музики відмежуватися від ототожнення свідомості з мисленням, розглядати весь спектр її елементів. На думку вчених, музична свідомість індивіда й суспільства є результатом особистісних устремлінь, продуктом соціально-історичного розвитку, історії емоційно-вольової сфери, ціннісної і мотиваційної систем, що закріплюються у стилях мислення, проявляються у ідеалах, соціальних нормах. Саме цим пояснюється той факт, що музична свідомість визначається конкретними соціальними умовами, закономірностями музичної системи.

В основі сучасних досліджень музичної свідомості – ідеї загальної універсальної методології пізнання, розроблені Кантом, Фіхте, Шеллінгом, сутність яких полягає у здатності кожного дослідника оволодіти загально філософською культурою мислення, в умінні зрозуміти протилежності і їх розв'язання та використовувати конкретні методи пізнання при вивченні конкретних явищ і предметів. Соціальна філософія переосмислює призначення використаних іншими науками категорій, уточнює сутність і природу позначуваних ними феноменів, співвідносить їх з дійсністю, відзначаючи при цьому провідну роль діяльності, а при розгляді

музичної свідомості – музичної діяльності (створення музичного твору, виконання і сприймання).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. В статті здійснена спроба соціально-філософського аналізу проблеми музики як соціокультурного феномену в контексті інформаційного суспільства. Так, музика являє собою складну, високо впорядковану динамічну систему, здатну до активного регулювання своїх внутрішніх процесів у відповідності з навколишнім світом, соціальним середовищем, суспільним устроєм, що сприяє не тільки їх відображенню, але і їх перетворенню силою художнього впливу. Принципово важливим є те, що музика виникає, формується і розвивається у процесі музично-історичної практики і в цьому плані є продуктом еволюції музичної діяльності, яка, у свою чергу, протікає в межах естетичної свідомості, що розвивається як одна з форм суспільної свідомості, і в міру ускладнення її структури, диференціації суспільного життя, ускладнюється і диференціюється естетична свідомість. Усе це викликає відповідні зміни у змісті і характері музичної свідомості, яка виступає виразником національних особливостей, національної культури, національної самосвідомості народу, нації, соціальної групи, індивіда у різні історичні епохи.

Будучи суспільним явищем, музика зумовлюється, передусім, особливостями соціальних умов життя суспільства, швидко реагує на зміни у соціальному житті: змінюється соціальна структура суспільства, його устрій, суспільні відносини, система цінностей, форми і жанри мистецтва, їх зміст, ставлення людини до мистецтва і одночасно формуються нові риси музичної свідомості. Саме в силу таких особливостей музика певного народу, нації, соціальної групи як компонент загальної системи – соціуму, дає уявлення не тільки про духовне життя, але й про устрій суспільства, його соціальну структуру, ціннісні орієнтації тощо.

Крім об'єктивних і суб'єктивних чинників, під впливом яких формується музика та музична свідомість, особливу детермінуючу функцію відіграють світоглядні та ідеологічні принципи, які не тільки визначають загальну спрямованість мистецтва, в тому числі й музичного, але і його зміст, соціальну значущість, жанровість, засоби художньої виразності тощо. Однією з важливих особливостей музики є її інтегруюча сутність – здатність поєднувати у собі найбільш суттєві риси культури певного народу, нації, соціальної групи і трансформувати їх на кожному новому витку історичного розвитку відповідно до нових світоглядних та ідеологічних засад. В цілому можна відзначити, що дослідження музики як соціокультурного

феномену в контексті інформаційних процесів суспільства, нації, соціальної групи дає можливість визначити картину духовного і матеріального життя у будь-яку епоху і сприяти гармонізації буття сучасного українського суспільства.

Література

1. Лосев А. Ф. Методологическое введение / А. Ф. Лосев // Вопросы философии № 9, 1999. – С. 76-99.
2. Лосев А. Ф. Мироззрение Скрябина / А. Ф. Лосев // Форма – Стиль – Выражение. [Сост. А. А. Тахо-Годи : Общ. ред. А. А. Тахо-Годи и И. И. Маханькова]. – М. : Мысль, 1995. – С. 733-780.
3. Лосев А. Ф. Музыка как предмет логики / А. Ф. Лосев // Из ранних произведений. - М. : Правда, 1990. – С. 195-392.
4. Суханцева В. К. Категория времени в музыкальной культуре / В. К. Суханцева. – Киев, 1990. – С. 53.
5. Суханцева В. К. Музыка как мир человека (от идеи Вселенной к философии музыки) / В. К. Суханцева. – К. : Факт, 2000. – 176 с.
6. Рябініна О. В. Музична подія як естетичний феномен : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філос. наук спец. 09.00.08 «Естетика» / О. В. Рябініна. – Луганськ, 2005. – 36 с.
7. Уланова С. І. Українська традиційна культура : історична доля та сучасні трансформації фольклорних традицій / С. І. Уланова // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – Зб. наук. пр. – Вип. XX. – К. : Міленіум, 2008. – С. 98-103.
8. Уланова С. І. Повернення в культурний простір : нотатки з стратегії виховання особистості / С. І. Уланова // Культура і сучасність. Альманах. № 1. – К. : Міленіум, 2008. – С. 5-10.
9. Капічіна О. О. Музичний естезис в контексті концепції діалогу культур : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук спец. 09.00.08 «Естетика» / О. О. Капічіна. – Луганськ, 2003. – 16 с.
10. Капичина Е. А. Музыка как поле эстетико-культурного общения / Е. А. Капичина // Філософські дослідження. Зб. наук. пр. Східноукраїнського ун-ту ім. В. Даля. – Вип. 3. – Луганськ, 2002. – С. 218-226.
11. Капичина Е. А. Проблема понимания в контексте эстетико-герменевтического анализа / Е. А. Капичина // Філософські дослідження. Зб. наук. пр. Східноукраїнського ун-ту ім. В. Даля. – Вип. 4. – Луганськ, 2003. – С. 203-212.